

تحلیل نظری الگوی نظام بانکداری اسلامی اندونزی (راهبردی برای اصلاح قوانین بانکداری ایران)

دکتر سید عباس موسویان^۱

دکتر محمدنقی نظرپور^۲

یحیی لطفی‌نیا^۳

چکیده

امروزه الگوهای عملیاتی متعددی در زمینه بانکداری اسلامی در کشورهای مسلمان و غیرمسلمان به مرحله اجرا در آمده است که حاوی تجربیات ارزشمندی برای سایر فعالان این صنعت می‌باشد. از جمله این کشورها، اندونزی می‌باشد که بیشترین جمعیت مسلمان را در خود جای داده است. در این کشور نظام بانکی حاکم از نوع دوگانه می‌باشد، به این صورت که هم بانک‌های اسلامی و هم متعارف با هم فعالیت می‌کنند. بنابراین معرفی، نقد و بررسی آن می‌تواند برای کشورمان که در مرحله اصلاح و تجدیدنظر در قوانین بانکی است، نکات در تحلیل توجه‌ای داشته باشد.

تحقیق حاضر با روش توصیفی-تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی به بررسی این فرضیه می‌پردازد که «نظام بانکداری اسلامی اندونزی از جامعیت، مشروعیت و کارایی نسبی برخوردار است». در عین حال نتایج نشان می‌دهد از لحاظ جامعیت در بخش تجهیز، نظام بانکی نواقصی دارد و قادر به پاسخ‌گویی به نیازهای کسانی که به قصد امر خیر و کسانی که برای دریافت سود ثابت سپرده‌گذاری می‌کنند، نمی‌باشد. در بخش تخصیص نیز قادر به تأمین نیاز بنگاه‌هایی که برای خرید خدمات و همچنین خرید دارایی‌های غیرمشهود چون سهام و غیره به بانک مراجعه می‌کنند، نمی‌باشد. از لحاظ مشروعیت نظام بانکداری اسلامی اندونزی به صورت گسترده در تمامی بخش‌های اقتصادی از قرارداد مضاربه استفاده می‌کند که به اعتقاد مشهور فقیهان امامیه و برخی از عالمان اهل سنت، این امر محل اشکال است، زیرا تنها در صورت استفاده در بخش تجارت و بازرگانی عقد مضاربه صحیح می‌باشد. علاوه بر این استفاده از عقد قرض در تسویه حساب مربوط به ضمانت‌نامه‌های بانکی است که با روح فعالیت بانکی که به دنبال دستیابی به سود اقتصادی، است سازگار نمی‌باشد.

این تحقیق با استفاده از تجربیات بانکداری اسلامی اندونزی، نکات مهمی را برای اصلاح قوانین و مقررات نظام بانکداری ایران پیشنهاد می‌دهد.

واژگان کلیدی: نظام بانکداری اسلامی اندونزی، تجهیز و تخصیص منابع بانکی، خدمات بانکی،

جامعیت، مشروعیت، کارایی.

طبقه‌بندی JEL: G21, G29.

^۱ عضو هیات علمی، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی Samosavian@yahoo.com

^۲ عضو هیات علمی، دانشکده اقتصاد، دانشگاه مفید Nazarpur@mofidu.ac.ir

^۳ دانشجوی دکتری علوم اقتصادی Yaya.lotfinia@yahoo.com

مقدمه

یکی از رو به رشدترین بخش‌های صنعت مالی جهان، صنعت تأمین مالی اسلامی است. این صنعت در حال رشد است و از نظر مالی و از لحاظ جغرافیایی در حال تکامل و گسترش است. عوامل متعددی در رشد قوی تأمین مالی اسلامی موثر بوده‌اند از جمله، (۱) تقاضا برای محصولات منطبق بر شریعت در بسیاری از کشورهای اسلامی، (۲) پیشرفت در تقویت چارچوب حقوقی و قانونی تأمین مالی اسلامی، (۳) رشد تقاضا برای سرمایه‌گذاری متعارف، از جمله برای اهداف متنوع و (۴) ظرفیت صنعت برای توسعه شمار نهادهای مالی که بیشتر نیاز سرمایه‌گذاری شرکت‌ها و افراد را تأمین می‌کنند (یودیانتو^۱، ۲۰۱۱).

اندونزی به‌عنوان یکی از بزرگترین کشورهای مسلمان جهان، سیستم بانکداری دوگانه بانک‌های شریعت و متعارف را به اجرا درآورده‌است. همین تجربه منجر به رشد سریع تأمین مالی اسلامی شده‌است. به مانند بیش‌تر کشورهای مسلمان، اندونزی بانکداری اسلامی پیشرفته‌ای دارد که به عملکرد بخش واقعی متکی است. برخی عوامل رشد مانند، جمعیت بزرگ مسلمان و حمایت دولت، مقررات بانکی، مجلس و علمای اسلامی وجود دارد که منجر به توسعه این صنعت شده‌است. با این حال علاوه بر عملکرد قوی با چالش‌هایی مواجه خواهد بود. از جمله این چالش‌ها عبارتند از، (۱) سهم کوچک بازار، که محدود است به عملیات بانک‌های اسلامی، فعالیت‌های بازار مالی اسلامی و کمک صنعت به اقتصاد (ایسمال^۲، ۲۰۱۱)، (۲) کمبود منابع انسانی، که ممکن است نتواند به‌طور کامل تقاضا برای کارکنان ماهر و تحصیل کرده را پاسخ دهد. رشد مداوم صنعت تاکنون توسط عرضه منابع انسانی دنبال نشده‌است، (۳) کمبود توسعه محصول تسهیل‌کننده معاملات مختلف تأمین مالی اسلامی، بانک‌های اسلامی در اندونزی بیشتر به قراردادهای بانکداری اسلامی کلاسیک تکیه می‌کنند که این امر نیازمند نوآوری بیشتر محصولات است.

بنابراین با توجه به نقاط قوت و ضعف نظام بانکداری اسلامی در اندونزی، مطالعه و نقد و بررسی آن می‌تواند برای سایر نظام‌های بانکی مخصوصاً نظام بانکی ایران که از نظام

1 Yudianto

2 Ismal

بانکداری سراسری بهره می‌گیرد و در حال اصلاح قوانین و مقررات بانکی می‌باشد، مفید واقع شود.

تحقیق حاضر با روش توصیفی-تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی به بررسی این فرضیه می‌پردازد که نظام بانکداری اسلامی اندونزی از جامعیت، مشروعیت و کارایی نسبی برخوردار است. در عین حال نتایج نشان می‌دهد از لحاظ جامعیت در بخش تجهیز، نواقصی دارد و قادر به پاسخ‌گویی به نیازهای چون، کسانی که به قصد امر خیر و همچنین کسانی که برای دریافت سود ثابت به بانک مراجعه می‌کنند، نمی‌باشد. در بخش تخصیص نیز نظام بانکداری اسلامی اندونزی قادر به تأمین نیاز بنگاه‌هایی که برای خرید خدمات و همچنین خرید دارایی‌های غیرمشهود چون سهام و ... به بانک مراجعه می‌کنند، نمی‌باشد. از لحاظ مشروعیت در بخش تجهیز و تخصیص منابع بانکی از قرارداد مضاربه استفاده می‌کند که به اعتقاد مشهور فقیهان امامیه و برخی عالمان اهل سنت به بخش بازرگانی اختصاص دارد. علاوه بر این استفاده از عقد قرض در تسویه حساب مربوط به ضمانت‌نامه‌های بانکی است که با روح فعالیت بانکی که به دنبال دستیابی به سود اقتصادی است، سازگار نمی‌باشد. در ارتباط با کارایی در نظام بانکداری اسلامی برای سال ۲۰۱۴، بانک‌های اسلامی روستایی نسبت به بانک‌های بازرگانی و واحدهای اسلامی عملکرد مناسب‌تری داشته است.

در ادامه پس از بیان ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق و تاریخچه نظام بانکداری اسلامی در اندونزی، به بررسی تطبیقی الگوی آن با قانون عملیات بانکی بدون ربای ایران پرداخته و براساس معیارهای جامعیت، مشروعیت و کارایی به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری مطالب می‌پردازیم و راهکارهایی را برای اصلاح و تکمیل نظام بانکداری بدون ربای ایران پیشنهاد می‌کنیم.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

مطالعه عملکرد بانک‌های اسلامی در کنار بانک‌های متعارف و مقایسه بین آن‌ها در فضای بانکداری دوگانه با تاکید بر مبانی نظری بانکداری اسلامی نسبت به بانکداری متعارف

امری معمول بدل شده است. فضای صنعت بانکداری اندونزی که در سال‌های اخیر رشد قابل توجهی داشته است نیز مشمول این دسته مطالعات بوده است که در ادامه به معرفی برخی از مهم‌ترین آن‌ها می‌پردازیم.

گاماگینتا و روخیم^۱ (۲۰۰۴)، در مقاله مشترکی با عنوان مقایسه ثبات بین بانک‌های اسلامی و بانک‌های متعارف: مطالعه موردی اندونزی، با استفاده از آزمون آماری t ، نشان می‌دهد که سطح مقایسه ثبات بین بانک‌های اسلامی و بانک‌های متعارف به‌طور قابل توجهی متفاوت است. نتایج این پژوهش در طول سال‌های ۲۰۰۹-۲۰۰۴ و با استفاده از نمونه‌های مطالعاتی شامل ۱۲ بانک اسلامی و ۷۱ بانک متعارف در اندونزی به این صورت به‌دست آمد که به‌طور کلی بانک‌های اسلامی در مقایسه با بانک‌های متعارف دارای درجه پایین‌تری از ثبات هستند.

کسری و کسیم^۲ (۲۰۰۹)، در مقاله مشترکی با عنوان عوامل تجربی پس‌انداز در بانک‌های اسلامی: مطالعه موردی بانک اندونزی، با روش مدل خودرگرسیون برداری^۳، اهمیت نرخ بازدهی واقعی در سپرده اسلامی، نرخ بهره در سپرده‌های معمولی، درآمد واقعی و تعداد شعب بانک اسلامی که در تعیین سطح پس‌انداز در بانک‌های اسلامی نقش دارد را مورد مطالعه قرار دادند. نتایج به‌دست آمده، نقش موثر نرخ بهره متداول در تعیین سطح پس‌انداز در بانک‌های اسلامی را مورد تأیید قرار می‌دهد. به‌طور خاص، سپرده اسلامی بالاتر با نرخ بالاتر بازگشت و نرخ بهره پایین‌تر رابطه دارد.^۴

جووادی و همکاران^۵ (۲۰۱۴)، در مقاله مشترکی با عنوان بررسی بهره‌وری و اثر بخشی بانکداری اسلامی و بانکداری متعارف: مطالعه موردی اندونزی، با روش توصیفی-تحلیلی، به تبیین رفتار مالی بانک‌های اسلامی می‌پردازند. با توجه به تحقیقات تجربی، به نظر می‌رسد که سود بانک‌های اسلامی در اندونزی به دارایی‌ها و بدهی‌های کوتاه‌مدت بستگی نداشته

1 Gamaginta and Rokhim

2 Kasri and Kassim

3 Vector Autoregressive

۴ در اینجا باید به این نکته توجه نمود که به‌دلیل وجود سیستم بانکداری دوگانه در کشور اندونزی، بانک‌های اسلامی به‌طور غیر مستقیم از نرخ بهره که در سیستم اسلامی تحریم شده است متأثر می‌شوند.

5 Jaouadi et al.

باشد. این یافته بدین معنی است که تحولات پولی و مالی بر تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاری و عملیات مالی بخش بانک اسلامی در اندونزی، تاثیر نمی‌گذارد. بانک‌های متعارف در اندونزی در عمل کارایی و اثر بخشی ندارند. در واقع قادر به استنتاج مشارکت اقتصادی از بخش بانکداری اسلامی در مقایسه با بانک‌های متعارف نیستند. نتایج به‌دست آمده نقش تحکیم مالی اسلامی به‌عنوان راه‌حل قابل قبول برای ترویج بهره‌وری و اثر بخشی بانک در کشورهای در حال توسعه را نشان می‌دهد.

فخری حسین^۱ (۲۰۱۴)، در مقاله‌ای با عنوان ثبات بانکداری اسلامی در اندونزی، با روش توصیفی-تحلیلی، قدرت مالی بانک‌های اسلامی را به‌صورت تجربی بر اساس مطالعه موردی ۱۰۲ بانک اسلامی خصوصی (بانک ملی شرعی، بانک واحد تجاری شرعی و بانک واحد روستایی شرعی) در اندونزی مورد بررسی قرار داده‌است. تأثیر بانک‌های اسلامی بر ثبات مالی را ارائه داده و نقش اندازه بانک را در ثبات بانک‌ها بررسی کرده‌است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که، (۱) اندازه بانک‌ها تفاوت معنی‌داری از نظر ثبات دارند، (۲) به‌طور کلی، ثبات بانک اسلامی توسط دارایی‌ها و تنوع درآمد تحت تأثیر قرار می‌گیرد، (۳) گرایش بانک‌های اسلامی بزرگ از لحاظ مالی نسبت به بانک‌های اسلامی کوچک قوی‌تر است، (۴) بانک‌های اسلامی کوچک نسبت به بانک‌های اسلامی متوسط باثبات‌تر هستند، که ممکن است منعکس‌کننده چالش‌های مدیریت ریسک تأمین مالی در بانک‌های متوسط اسلامی باشد. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که دارایی و تنوع درآمد تأثیر قابل توجهی بر ثبات بانکی به‌ویژه برای تمامی بانک‌ها و بانک‌های روستایی دارد.

لیندزی^۲ (۲۰۱۴)، در مقاله‌ای با عنوان بین تقوا و تدبیر: دولت شرعی و مقررات بانکداری اسلامی در اندونزی، با روش توصیفی-تحلیلی بیان می‌کند که نظارت بر جنبه‌های احتیاطی بانکداری اسلامی بسیار شبیه به بانک متعارف است. با این حال، جنبه‌های مذهبی، باید از نظر شرعی توسط هیئت مدیره شورای علمای اندونزی^۳، نظارت و بررسی شود و

1 Fakhri Husein

2 Lindsey

3 Ulma Council of Indonesia (MUI)

انجمن نظارت شرعی^۱ در هر مؤسسه مالی برای راهنمایی احکام شرعی از طریق فتوا عمل می‌کنند. شورای علمای اندونزی^۲ یک سازمان غیر دولتی است اما تحت حمایت دولت و از طرف دولت تأمین مالی می‌شود و به‌طور فزاینده‌ای محافظه‌کار است.

نظر به مطالعات انجام شده که بیشتر در زمینه مقایسه عملکرد بانک‌های اسلامی و متعارف می‌باشد، خلاء مطالعاتی در زمینه معرفی الگوی عملیاتی بانکداری اسلامی اندونزی و مقایسه آن با الگوی قانون عملیات بانکی بدون ایران مشاهده می‌شود. در ادامه پس از مروری بر تاریخچه بانکداری اسلامی اندونزی، به معرفی و مقایسه آن با قانون عملیات بانکی بدون ربای ایران و نقد و بررسی براساس سه معیار جامعیت، مشروعیت و کارایی می‌پردازیم.

نظام بانکداری اسلامی اندونزی

اندونزی سیستم بانکداری و اقتصاد دوگانه دارد. قانون شماره ۲۳ سال ۱۹۹۹ بانک مرکزی و اصلاح شده آن به‌وسیله قانون شماره ۳ سال ۲۰۰۴، اعلام نموده‌است که این کشور عملکردهای پولی هر دو سیستم اسلامی و سنتی (ربوی) را اجرا می‌کند. همچنین، قانون بانکی شماره ۷ سال ۱۹۹۲ و اصلاح شده آن قانون شماره ۱۰ سال ۱۹۹۸، اجازه می‌دهد که بانک‌های اسلامی در کنار واحدهای سنتی عمل نمایند (ایسمال، ۲۰۱۱).

تاریخ بانک‌های اسلامی در اندونزی به سال ۱۹۹۰، زمانی که شورای علمای اندونزی (شورای فقهی اندونزی) در کیساروا^۳ غرب جاوا اندونزی کنفرانسی برگزار کردند، باز می‌گردد. این کنفرانس بر مبنای انگیزه بسیاری از مسلمانان اندونزی که خواستار بانک بدون بهره و خدمات بانکداری در چارچوب الزامات شریعت بودند، شکل گرفت. در طول این کنفرانس بانک اسلامی شناخته شد. بنابراین، می‌توان آن را به‌عنوان نقطه عطف در تجدید حیات اسلام در حوزه اقتصاد بانکداری و امور مالی در اندونزی دانست. پس از کنفرانس، تلاش‌های مستمری برای عملیاتی شدن ایده بانکداری اسلامی صورت گرفت. در مراحل اولیه، عالمان دینی و دانشگاہیان مبتکر ایده‌های بانک اسلامی بودند. از نقطه نظر قانونی،

1 Syariah Supervisory Boards

2 Majelis Ulama Indonesia

3 Cisarua

صدور قانون بانکداری شماره ۱۹۹۲/۷ فرصت ایجاد بانک‌های اسلامی را ایجاد کرد. پس از تلاش طولانی و مستمر، در نوامبر سال ۱۹۹۲ اولین بانک اسلامی اندونزی، به نام بانک معاملات اندونزی^۱ افتتاح شد.

اکنون در اندونزی ۷ بانک اسلامی فعالیت می‌کنند. همچنین ۲۵ شعبه اسلامی بانک‌های سنتی که فعالیت آن‌ها از بانک‌های ربوی جدا است در این کشور فعال هستند و علاوه بر این بانک‌ها، حدود ۲۴۲ مؤسسه سرمایه‌گذاری محلی اسلامی نیز در نقاط مختلف این کشور دایر هستند. این مؤسسات وام‌های کوچک و متوسط به افراد روستایی به‌ویژه در مناطق مسلمان‌نشین اعطاء می‌کنند. کارشناسان معتقدند که ظهور بانک‌های اسلامی در اندونزی به خاطر تمایل و ابتکار مردم بوده و در آغاز دولت این کشور در این مسئله دخالت و نقش چندانی نداشته است. این صنعت در اندونزی سالانه رشد ۳۰ درصدی را شاهد است در حالی که بانکداری سنتی در این کشور هرگز چنین رشدی را شاهد نبوده است (www.taghribnews.com).

در سال‌های ۲۰۱۴ تعداد ۱۰ بانک شریعت عمومی وجود داشت، در حالی که در سال ۲۰۰۲، تنها ۲ بانک وجود داشت. در کنار آن‌ها واحدهای کسب و کار شریعت و بانک شریعت روستایی به تعداد ۲۳ و ۱۴۹ رسید که نسبت به سال‌های قبل رشد مناسبی داشته است. در مجموع در نظام بانکداری اسلامی اندونزی تا سال ۲۰۱۴ در حدود ۱۸۲ مؤسسه مبتنی بر شریعت یا بانک اسلامی وجود داشت.

جدول ۱: توسعه بانک‌های مبتنی بر شریعت در اندونزی

نوع بانک	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۱۴
بانک شریعت عمومی ^۲	۲	۲	۳	۳	۳	۳	۳	۱۰
واحد کسب و کار شریعت ^۳	۶	۸	۱۵	۱۹	۲۰	۲۵	۲۵	۲۳
بانک شریعت روستایی ^۴	۸۳	۸۴	۸۶	۹۲	۱۰۵	۱۰۹	۱۰۹	۱۴۹
جمع	۹۱	۹۴	۱۰۴	۱۱۴	۱۲۸	۱۳۷	۱۳۷	۱۸۲

منبع: www.bi.go.id

1 Bank Muamalat Indonesia

۲ بانک تجارت شرعی (Sharia (Islamic) Commercial Bank): بانکی است که خدمات دریافت و پرداخت را ارائه می‌دهد.

۳ واحد کسب و کار شرعی (Sharia (Islamic) Business Unit): که آن را UUS می‌نامند، یک واحد کاری است که مانند دفاتر مرکزی بانک‌های تجاری متعارف عمل می‌نماید. با این حال فعالیت آن‌ها نیز در چارچوب شریعت می‌باشد.

۴ بانک روستایی شرعی (Sharia (Islamic) Rural Bank): بانکی که هیچ‌گونه خدمات دریافت و پرداخت را انجام نمی‌دهد.

این رشد گسترده بانکداری اسلامی در اندونزی، موجب پیدایش مشکلاتی نیز در این کشور شده است. از جمله این مشکلات ضرورت تعدیل در قوانین ناهمگون با قواعد فقه معاملات و نیاز به متخصصان بانکداری اسلامی در بانک‌ها و شعبه‌های بانک‌های اسلامی می‌باشد. امروزه علاوه بر بانک معاملات اندونزی که در سال ۱۹۹۲ تأسیس گردید، بانک IFI، بانک نگارای اندونزی، بانک جابر، بانک رکایت اندونزی، بانک دانامون، بانک بین‌المللی اندونزی، شرکت بانکداری شرعی هنگ‌کنگ (HSBC) فعالیت‌های مالی اسلامی دارند (راچماواتی^۱ و سیمسوالحکیم^۲، ۲۰۰۴).

بررسی تطبیقی نظام بانکداری اسلامی اندونزی با نظام بانکی ایران

با توجه به حوزه فعالیت بانک که از سه بخش تجهیز، تخصیص و خدمات بانکی شکل گرفته است، قانون بانکداری اسلامی اندونزی نیز در بخش‌های جداگانه به معرفی روش‌های مورد استفاده توسط بانک‌های اسلامی پرداخته است که در ادامه به آن‌ها می‌پردازیم.^۳

تجهیز منابع بانکی

مطابق قانون بانکداری اسلامی اندونزی، مهم‌ترین روش‌های تجهیز منابع به شرح زیر می‌باشد:

۱- سپرده دیداری

سپرده دیداری، سپرده‌ای است که می‌تواند در هر زمانی با استفاده از چک یا دیگر روش‌ها پرداخت یا برداشت نمود. بر اساس قانون بانکداری اسلامی اندونزی بانک‌ها می‌توانند با بهره‌گیری از ظرفیت دو عقد ودیعه و مضاربه، سپرده دیداری را به مشتریان خود ارائه نمایند.

^۱ Rachmawati

^۲ Syamsulhakim

^۳ مطالب این بخش بیشتر از

Directorate of Islamic Banking Bank Indonesia, Codification of Islamic banking products, 2008. (<http://www.bi.go.id/en/perbankan/syariah/Documents/CODIFICATIONOFISLAMICBANKINGPRODUCTS.pdf>)

اقتباس شده است.

- الف) سپرده دیداری بر اساس قرارداد ودیعه: مهم‌ترین ویژگی این حساب عبارت است از:
- بانک به‌عنوان دریافت‌کننده و مشتری به‌عنوان پرداخت‌کننده وجوه عمل می‌کند.
  - بانک نمی‌تواند وعده هیچ نوع سود یا جایزه‌ای به مشتری بدهد.
  - بانک ممکن است هزینه‌های مشتری مانند هزینه پرینت دسته چک، تمبر و پرینت گزارش معاملات و وضعیت ترازنامه، افتتاح یا بسته شدن حساب را بر عهده بگیرد.
  - بانک بازگشت وجوه به مشتری را تضمین می‌کند.
  - وجوه ممکن است در هر زمانی توسط مشتری برداشت شود.
- ب) سپرده‌های دیداری بر اساس قرارداد مضاربه: از جمله ویژگی‌های این حساب موارد زیر است:
- مشتری به‌عنوان مالک وجوه (رب المال) و بانک به‌عنوان مدیر وجوه (مضارب) عمل می‌نماید.
  - روش مشارکت در سود باید بر اساس نسبت مورد توافق تعیین شود.
  - بانک ممکن است هزینه‌های مشتری مانند هزینه پرینت دسته چک، تمبر و پرینت گزارش معاملات و وضعیت ترازنامه و افتتاح یا بسته شدن حساب را بر عهده بگیرد.
  - بانک مجاز به کاهش نسبت سود مشتری بدون هیچ مجوز قبلی نمی‌باشد.
- براساس قانون بانکداری اسلامی اندونزی بانک‌های اسلامی بازرگانی و واحدهای تجاری اسلامی قادر به بهره‌گیری از این حساب‌ها برای تجهیز منابع بانکی می‌باشند.
- حساب‌های دیداری در نظام بانکداری اندونزی همانند حساب جاری در نظام بانکداری بدون ربای ایران می‌باشد. با این حال در ایران حساب جاری بر اساس عقد قرض‌الحسنه افتتاح و به دارنده آن هیچ سودی تعلق نمی‌گیرد. این در حالی است که در نظام بانکداری اسلامی اندونزی، حساب دیداری بر اساس عقود ودیعه و مضاربه می‌باشد که اولی از نظر فقهی و دومی از لحاظ اقتصادی بر عقد قرض‌الحسنه مورد استفاده در نظام بانکی ایران ارجحیت دارد. به این صورت که استفاده از عقد ودیعه در حساب دیداری منجر به انعطاف پذیری در ارائه خدمات می‌گردد. این در حالی است که بانک‌های ایران از عقد قرض‌الحسنه استفاده می‌کنند که به جهت ماهیت عقد قرض از محدودیت‌های خاص برخوردار است. به این بیان که اکثر بانک‌ها اعم از اسلامی و متعارف در قبال سپرده‌گذاران جاری متعهد می‌شوند خدمات خاصی ارائه دهند. برای مثال مطرح می‌کنند، اگر گردش مالی حساب به

مبلغ معینی برسد، از امتیاز اعتبار در حساب جاری در حد معین برخوردار می‌شوند و یا اگر مانده موجودی‌شان به‌طور متوسط از مبلغ معینی بیشتر باشد بانک با معرفی صاحب حساب، به تعداد مشخصی امتیاز وام واگذار می‌کند. در این موارد اگر رابطه حقوقی بانک با سپرده‌گذار قرض باشد، مشکل ربا پیش می‌آید، چون به دید عرف همه این امتیازات زیادی محسوب می‌شوند اما اگر قرارداد، ودیعه همراه با اذن تصرف باشد، چنین مشکلی رخ نمی‌دهد.

در حساب دیداری مبتنی بر عقد مضاربه به دلیل اعطای سود به سپرده‌گذاران از یک طرف و عدم تعلق ضرر به سپرده‌گذاران در صورت قصور بانک در استفاده صحیح از منابع، انعطاف‌پذیری اقتصادی بیشتری به دلیل پرداخت سود نسبت به حساب‌های جاری ایران که بر اساس عقد قرض‌الحسنه افتتاح می‌گردد، دارد.

۲- سپرده پس‌انداز

بر اساس قانون بانکداری اسلامی اندونزی بانک‌ها مجاز به افتتاح این حساب بر اساس عقود ودیعه و مضاربه می‌باشند.

الف) سپرده پس‌انداز بر اساس قرارداد ودیعه: مهم‌ترین ویژگی‌های این حساب عبارتند از:

- بانک به‌عنوان دریافت‌کننده وجوه و مشتری به‌عنوان پرداخت‌کننده وجوه عمل می‌کنند.
- بانک نمی‌تواند وعده هیچ نوع سود یا جایزه‌ای به مشتری بدهد.
- بانک ممکن است هزینه‌های مشتری مانند هزینه پرینت دسته چک، تمبر و پرینت گزارش معاملات و وضعیت ترازنامه و افتتاح یا بسته شدن حساب را بر عهده بگیرد.
- بانک بازگشت وجوه به مشتری را تضمین می‌کند.
- وجوه ممکن است در هر زمانی توسط مشتری برداشت شود.

ب) سپرده‌های پس‌انداز بر اساس قرارداد مضاربه: مهم‌ترین ویژگی‌های این حساب عبارتند از:

- مشتری به‌عنوان مالک وجوه (رب‌المال) و بانک به‌عنوان مدیر وجوه (مضارب) عمل می‌نمایند.
- روش مشارکت در سود باید بر اساس نسبت مورد توافق تعیین شود.
- برداشت وجوه توسط مشتری تنها بر اساس روش مورد توافق امکان‌پذیر است.
- بانک ممکن است هزینه‌های مشتری مانند هزینه پرینت دسته چک، تمبر و پرینت گزارش معاملات و وضعیت ترازنامه، افتتاح یا بسته شدن حساب را بر عهده بگیرد.

- بانک مجاز به کاهش نسبت سود مشتری بدون هیچ مجوز قبلی نمی‌باشد. براساس قانون بانکداری اسلامی اندونزی بانک‌های بازرگانی اسلامی، واحدهای کسب و کار اسلامی و بانک‌های روستایی اسلامی قادر به افتتاح این حساب برای تجهیز منابع بانکی می‌باشند.^۱

تفاوت اساسی حساب مذکور با حساب پس‌انداز قانون عملیات بانکی بدون ربای ایران در عقد مورد استفاده است که در ایران حساب‌های پس‌انداز به مانند حساب جاری بر اساس عقد قرض‌الحسنه می‌باشد، این در حالی است که در اندونزی بانک‌ها بر اساس قانون، مجاز به دریافت منابع بر اساس عقود ودیعه و مضاربه می‌باشند. علاوه بر تفاوت‌های که در مورد قبلی برای این نوع عقود بیان شد، ذکر این نکته نیز لازم است که بانک‌های ایران به دارندگان حساب‌های پس‌انداز، به صورت قرعه‌کشی جوایز نقدی و غیرنقدی در کنار سایر امتیازات مربوط به دریافت تسهیلات پرداخت می‌کنند. تفاوت دیگر حساب‌های پس‌انداز نظام بانکداری اسلامی اندونزی با بانک‌های ایرانی، نوع استفاده بانک از منابع دریافتی می‌باشد. در بانک‌های ایران این منابع جزء منابع مالکیتی بانک بوده و بانک بر اساس قانون مجاز است از طریق عقود شرعی مندرج در فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا آن‌ها را مورد استفاده قرار دهد و منافع اقتصادی این منابع به بانک اختصاص می‌یابد. در حالی که بانک‌های اسلامی اندونزی مجاز به این کار نمی‌باشند.^۲

۳- سپرده مدت‌دار

سپرده مدت‌دار سپرده‌ای است که وجوه آن تنها بعد از یک زمان مشخص بر پایه توافق بین مشتری و بانک برداشت می‌شود. بانک‌های اسلامی اندونزی بر اساس قانون قادر به افتتاح این حساب بر پایه عقد مضاربه با ویژگی‌ها و سازوکار زیر می‌باشند:

۱ مهم‌ترین تفاوت سپرده‌های دیداری با سپرده‌های پس‌انداز در نظام بانکداری اسلامی اندونزی مربوط به این می‌باشد که سپرده‌های دیداری برای تسهیل در فعالیت‌های دریافت و پرداخت توسط مشتریان استفاده می‌شود و سپرده‌های پس‌انداز برای مدیریت نقدینگی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

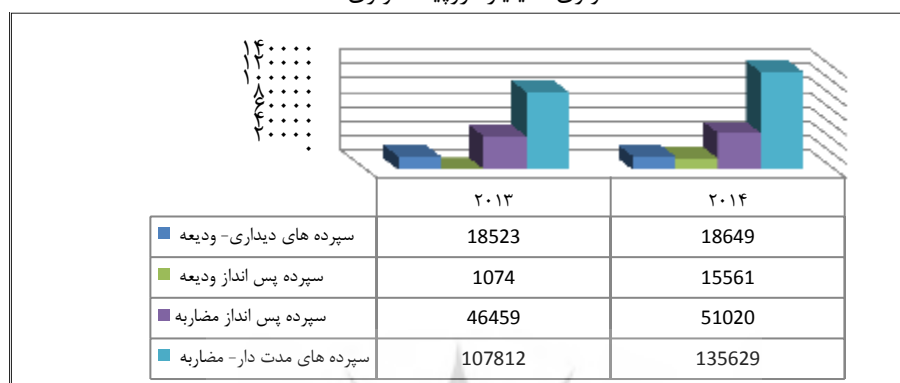
۲ با این حال باید به این نکته توجه نمود که از سال ۱۳۸۲ با الزام بانک مرکزی، بانک‌ها باید وجوه حساب پس‌انداز را در قالب صندوق قرض‌الحسنه تنها در فعالیت‌های قرض‌الحسنه‌ای به کار بگیرند.

- مشتری به‌عنوان مالک وجوه (رب‌المال) و بانک به‌عنوان مدیر وجوه (مضارب) عمل می‌کند.
  - مدیریت وجوه توسط بانک ممکن است با محدودیت‌هایی از سوی مالک وجوه (مضاربه مقید^۱) و یا انجام بدون هیچ محدودیتی از سوی مالک وجوه (مضاربه مطلق^۲) انجام شود.
  - محدودیت‌های تعریف‌شده توسط مشتری باید به‌وضوح در شرایط مضاربه مقید مشخص شود.
  - روش تسهیم سود باید مطابق نسبت مورد توافق در ابتدا تعیین شود.
  - برداشت وجوه توسط مشتری ممکن است تنها بر اساس نوع توافق انجام شود.
  - بانک ممکن است هزینه‌های مشتری مانند هزینه پرینت دسته چک، تمبر و پرینت گزارش معاملات و وضعیت ترازنامه و افتتاح یا بسته شدن حساب را بر عهده بگیرد.
  - بانک مجاز به کاهش نسبت سود مشتریان بدون مجوز قبلی نمی‌باشند.
- براساس قانون بانکداری اسلامی اندونزی بانک‌های تجاری اسلامی، واحدهای کسب و کار اسلامی و بانک‌های روستایی اسلامی، قادر به تجهیز منابع بانکی از طریق این حساب می‌باشند.
- سپرده مدت‌دار نظام بانکداری اسلامی اندونزی شبیه سپرده سرمایه‌گذاری در قانون عملیات بانکی بدون ربای ایران است. با این تفاوت که حساب‌های سرمایه‌گذاری در ایران بر اساس عقد وکالت هستند، یعنی بانک به‌عنوان وکیل سپرده‌گذار وجوه را دریافت و در قالب عقود مبادله‌ای و مشارکتی و سرمایه‌گذاری مستقیم در فعالیتهای اقتصادی سرمایه‌گذاری می‌نماید. این در حالی است که بانک‌های اسلامی اندونزی صرفاً بر اساس عقد مضاربه وجوه را دریافت می‌نمایند.
- در ارتباط با روش‌های تجهیز منابع بانکی در نظام بانکداری اسلامی اندونزی، مطابق نمودار زیر در بانک‌های بازرگانی و واحدهای اسلامی برای سال ۲۰۱۴، سپرده‌های مدت‌دار مبتنی بر عقد مضاربه با ۱۳۵۶۲۹ میلیارد روپیه اندونزی بیشترین حجم را به خود اختصاص داده است و بعد از آن روش‌های سپرده پس‌انداز مضاربه با ۵۱۰۲۰ میلیارد روپیه و سپرده دیداری مبتنی بر عقد ودیعه با ۱۸۶۴۹ میلیارد روپیه قرار دارند.

¹ Mudharabah Muqayyadah

² Mudharabah Mutlaqah

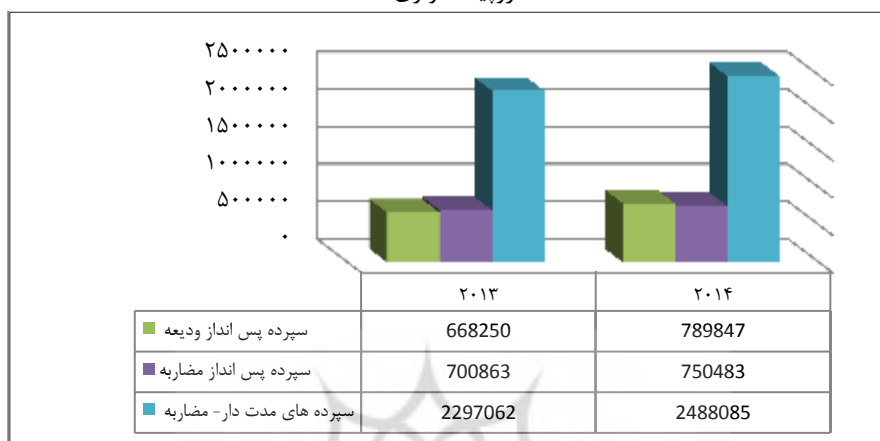
نمودار ۱: سپرده‌های تجهیز شده برای بانک‌های بازرگانی و واحدهای اسلامی نظام بانکداری اسلامی اندونزی - میلیارد روپیه اندونزی

منبع: www.bi.go.id

در بانک‌های روستایی اسلامی وضعیت تا حدودی متفاوت است، به گونه‌ای که برای سال ۲۰۱۴ به ترتیب سپرده‌های مدت دار مبتنی بر مضاربه ۲۴۸۸۰۸۵ میلیون روپیه اندونزی، سپرده‌های پس‌انداز ودیعه ۷۸۹۸۴۷ میلیون روپیه و سپس سپرده‌های پس‌انداز مبتنی بر مضاربه ۷۵۰۴۸۳ میلیون روپیه قرار دارند. باید توجه داشت که بانک‌های روستایی اسلامی طبق قانون مجاز به دریافت سپرده‌های دیداری نمی‌باشند.

نمودار ۲: سپرده‌های تجهیز شده برای بانک‌های روستایی اسلامی نظام بانکداری اسلامی اندونزی میلیارد-روپیه اندونزی

منبع: www.bi.go.id

تخصیص منابع بانکی

بر اساس قانون بانکداری اسلامی اندونزی بانک‌های اسلامی اندونزی مجاز به تخصیص منابع بر اساس روش‌های زیر می‌باشند.

۱- مضاربه

تأمین مالی بر اساس عقد مضاربه در نظام بانکداری اسلامی اندونزی به دو صورت مضاربه نامحدود و مضاربه محدود می‌باشد. به این صورت که در مضاربه نامحدود متقاضی دریافت تسهیلات محدودیتی در موضوع و سررسید و مکان مصرف تسهیلات دریافتی ندارد، در حالی که در مضاربه محدود، بانک می‌تواند در تمامی موارد مذکور متقاضی دریافت تسهیلات را محدود نماید. ویژگی‌ها و ساز و کار تأمین مالی بر اساس مضاربه در نظام بانکداری اندونزی به صورت زیر است:

- بانک به عنوان مالک وجوه و مشتری به عنوان مدیر وجوه در فعالیت‌های تجاری عمل می‌کند.
- بانک حق نظارت و توسعه کسب و کار مشتری را دارد.
- نرخ سهم سود حاصل از مدیریت وجوه باید از پیش مشخص شود.

- نسبت مورد توافق نرخ سهم سود در دوره سرمایه‌گذاری امکان تغییر ندارد.
  - دوره تأمین مالی، بازپرداخت وجوه و سهم سود باید بر اساس توافق بین بانک و مشتری تعیین شود.
  - تأمین مالی بر اساس مضاربه برای تهیه وجوه نقد و یا کالاهاست، نه مطالبات یا ادعاها.
  - میزان تأمین مالی بر اساس مضاربه برای تأمین وجوه نقد، باید به روشنی بیان شود.
  - میزان تأمین مالی بر اساس مضاربه برای تأمین کالاها، باید بر اساس ارزش بازار به روشنی بیان شود.
  - بازپرداخت تسهیلات مضاربه به صورت قسطی یا به صورت یک‌جا، باید به روشنی بیان شود.
  - در نظام بانکداری بدون ربای ایران بانک‌ها مجاز به استفاده از عقد مضاربه برای تخصیص منابع بانکی (صرفاً در موضوع بازرگانی و تجاری و برای مدت محدود) می‌باشند. این امر متفاوت از مضاربه نامحدود در نظام بانکداری اسلامی اندونزی و در صورت محدودیت تسهیلات مضاربه در بخش بازرگانی، مشابه مضاربه محدود در نظام بانکداری اسلامی اندونزی است. بنابراین هر دو نظام بانکداری اسلامی اندونزی و بانکداری بدون ربای ایران از عقد مضاربه با کیفیت‌های متفاوت در بخش تخصیص منابع بانکی استفاده می‌کنند.
- ۲- مشارکت**
- ویژگی‌های تأمین مالی بر اساس عقد مشارکت در نظام بانکداری اسلامی اندونزی به صورت زیر است:
- بانک و مشتری باید به‌عنوان شریک کسب و کار و ارائه‌کننده وجوه و یا دیگر کالاها به‌منظور تأمین مالی یک فعالیت کسب و کار مشخص عمل نمایند.
  - مشتری به‌عنوان مدیر کسب و کار و بانک به‌عنوان شریک کسب و کار قادر به مشارکت در مدیریت فعالیت‌های کسب و کار مطابق با وظایف و مسئولیت توافق شده در ابتدای توافق باشند.
  - نسبت مشارکت در سود حاصل از مدیریت وجوه باید با نسبت مورد توافق از پیش مشخص باشد.
  - نرخ مورد توافق مشارکت در سود در یک دوره از سرمایه‌گذاری جز با توافق امکان تغییر ندارد.
  - قرارداد مشارکت در قالب پول نقد و یا کالاها منعقد می‌شود، نه در مقابل مطالبات و یا ادعاها.

- اگر مشارکت در قالب پول نقد باشد، باید مقدار آن به روشنی مشخص باشد.
- اگر مشارکت در قالب کالاها باشد، باید ارزش بازاری آن‌ها به روشنی مشخص باشد.
- دوره تأمین مالی، بازپرداخت وجوه و سهم سود باید بر اساس توافق بین بانک و مشتری تعیین شود.
- بازپرداخت تأمین مالی بر پایه قرارداد مشارکت به دو روش انجام می‌شود: اقساطی یا پرداخت یکجا.

بر اساس قانون بانکداری اسلامی اندونزی روش تأمین مالی بر اساس مشارکت قابل استفاده در بانک‌های بازرگانی، واحدهای کسب و کار اسلامی و بانک‌های روستایی اسلامی می‌باشد. مدل تسهیلات مشارکتی مورد استفاده در نظام بانکداری اسلامی اندونزی مشابه مدل تسهیلات مشارکت مدنی در نظام بانکداری بدون ربای ایران است. با این حال در ایران علاوه بر مشارکت مدنی و مضاربه روش‌های مشارکتی دیگری چون مشارکت حقوقی، مزارعه و مساقات و با کمی مسامحه سرمایه‌گذاری مستقیم توسط بانک‌ها قابلیت استفاده دارد این در حالی است که تا کنون روش پرداخت تسهیلات مبتنی بر مزارعه و مساقات در هیچ بانکی در ایران به ثبت نرسیده است.

۳- مرابحه

- قرارداد مرابحه با ویژگی‌های زیر در نظام بانکداری اسلامی اندونزی مورد استفاده قرار می‌گیرد.
- بانک به‌عنوان ارائه‌کننده وجوه در معامله مرابحه با مشتری عمل می‌کند.
  - بانک به‌طور کامل یا بخشی از خرید کالاها را با شرایط توافق شده تأمین مالی می‌کند.
  - بانک باید به تعهد ارائه وجوه برای تحقق کالاهای دستور داده شده توسط مشتری عمل نماید.
  - بانک قادر به تخفیف مناسب بدون توافق قبلی می‌باشد.
- روش تأمین مالی بر اساس قرارداد مرابحه در بانک‌های بازرگانی، واحدهای کسب و کار اسلامی و بانک‌های روستایی اسلامی قابل استفاده می‌باشد.
- تسهیلات مرابحه تا سال ۱۳۸۹ در نظام بانکی ایران با عنوان فروش اقساطی به‌کار گرفته می‌شد، در قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، سال ۱۳۸۹ در قالب ماده ۹۸ قرارداد

مراجعه با کارکردی گسترده‌تر از فروش اقساطی (که شامل فروش نقدی و خدمات) به مجموعه عقود فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا ایران افزوده شد.

۴- سلم

از دیگر روش‌های تأمین مالی در بانکداری اسلامی اندونزی تسهیلات سلم با ویژگی‌های زیر است:

- بانک به‌عنوان ارائه‌کننده وجوه در معامله سلم با مشتری عمل می‌کند.
- بانک و مشتری موظف هستند توافق‌نامه کتبی در ارتباط با تأمین مالی بر اساس سلم تدوین نمایند.
- وجوه توسط بانک برای مشتری حداکثر تا هفت روز از تدوین قرارداد سلم ارائه می‌شود.
- پرداخت انجام شده توسط بانک به مشتری نباید برای تسویه بدهی‌ها و مطالبات بانک باشد.
- تسهیلات مبتنی بر عقد سلم همانند سایر روش‌های اعطای تسهیلات قابل استفاده توسط بانک‌های تجاری اسلامی، واحدهای کسب و کار اسلامی و بانک‌های روستایی اسلامی می‌باشد.
- تسهیلات سلف نیز در نظام بانکی ایران برای پاسخ‌گویی به درخواست متقاضیان منابع مالی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۵- استصناع

ویژگی‌های اعطای تسهیلات مبتنی بر عقد استصناع در بانکداری اسلامی اندونزی به‌صورت زیر است:

- بانک به‌عنوان فراهم‌کننده وجوه در معامله استصناع با مشتری عمل می‌کند.
- پرداختی توسط بانک به مشتری نباید به عنوان یک منبع آزاد تلقی شده و در مالکیت آن‌ها قرار گیرد و یا برای بازپرداخت مطالبات بانک مورد استفاده قرار گیرد.
- تسهیلات مذکور قابل استفاده توسط بانک‌های تجاری اسلامی، واحدهای کسب و کار اسلامی و بانک‌های روستایی اسلامی می‌باشد.

استصناع نیز از جمله عقود است که ابتدا در قانون عملیات بانکی بدون ربا ایران نبوده است. بنابراین در ادامه و بر اساس ماده ۹۸ قانون برنامه پنجم توسعه سال ۱۳۸۹ به

همراه مرابحه و خرید دین به سایر عقود مورد استفاده در قانون عملیات بانکی بدون ربا اضافه شد.

۶- اجاره

مهم‌ترین ویژگی‌های تأمین مالی بر اساس اجاره در نظام بانکداری اسلامی اندونزی موارد زیر می‌باشد:

- بانک به‌عنوان ارائه‌کننده وجوه در معاملات اجاره به مشتری عمل می‌کند.
- بانک متعهد به ارائه وجوه برای تحقق عرضه کالای بادوام مورد اجاره به سفارش مشتری می‌شود.
- وجوه ارائه شده توسط بانک ممکن است به صورت اقساطی و یا یکجا بازپرداخت شود.
- وجوه ارائه شده توسط بانک نمی‌تواند برای بازپرداخت مطالبات و یا منابع آزاد تلقی شده و در مالکیت مشتری باشد.
- در مورد تأمین مالی با استفاده از اجاره به شرط تملیک، بانک باید به‌عنوان ارائه‌کننده وجوه در معامله اجاره به مشتری به‌عنوان بخشی از وعده انتقال مالکیت موضوع اجاره به مشتری بر طبق توافق عمل نماید.
- اجاره به شرط تملیک از دیگر روش‌های تخصیص منابع بانکی در قانون عملیات بانکی بدون ربا ایران است.

۷- قرض

از ویژگی‌های مهم تأمین مالی بر اساس عقد قرض در نظام بانکداری اسلامی اندونزی موارد زیر است:

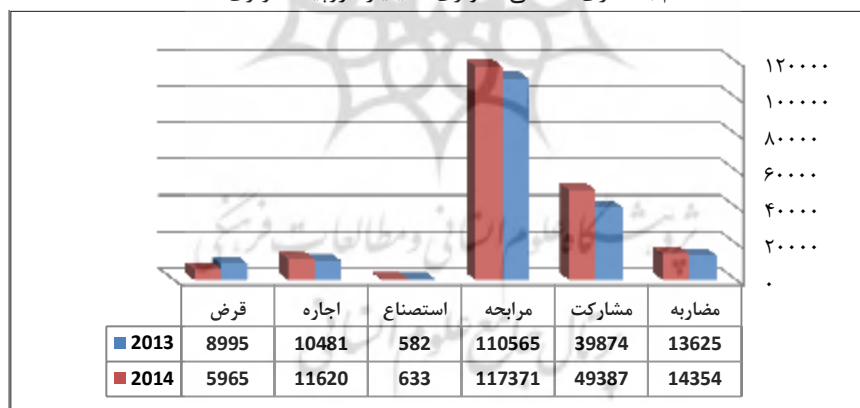
- بانک به‌عنوان ارائه‌کننده وجوه (وام) به مشتری بر اساس قرارداد قرض عمل می‌کند.
- بانک مجاز به دریافت سود، به جز هزینه‌های اداری مربوط به تأمین مالی بر اساس قرض نیست.
- بازپرداخت قرض باید توسط مشتری و در زمان مشخص باشد.
- در صورتی که مشتری قادر به بازپرداخت هزینه باشد اما تمام یا قسمتی از تعهدات خود را در زمان توافق شده پرداخت ننماید، بانک ممکن است جریمه مالی مطابق با اصول شریعت در چارچوب وضعیت پیش‌روی مشتری به وی تحمیل نماید. تأمین مالی بر اساس

عقد قرض قابل ارائه توسط بانک‌های تجاری، واحدهای کسب و کار اسلامی و بانک‌های روستایی اسلامی می‌باشد.

در ایران نیز بانک‌ها برای انجام فعالیت‌های خیریه و عام‌المنفعه مجاز به اعطای تسهیلات قرض الحسنه می‌باشند.

در ارتباط با روش‌های تأمین مالی برای بانک‌های بازرگانی و واحدهای اسلامی، مرابحه با ۱۱۷۳۷۱ میلیارد روپیه اندونزی برای سال ۲۰۱۴، بیش‌ترین حجم تأمین مالی را دارد، بعد از آن مشارکت و مضاربه با حجم تأمین مالی با ۴۹۳۸۷ و ۱۴۳۵۴ میلیارد روپیه اندونزی قرار دارند. حجم روش‌های تأمین مالی در سال ۲۰۱۴ نسبت به سال ۲۰۱۳ جز برای دو روش استصناع و قرض در سایر روش‌ها افزایش داشته است. علاوه بر این بانک‌های بازرگانی اسلامی و واحدهای اسلامی بر اساس قانون مجاز به استفاده از عقد سلم برای اعطای تسهیلات نیستند.

نمودار ۳: حجم منابع تخصیص داده‌شده در بانک‌های بازرگانی و واحدهای اسلامی به تفکیک عقود در نظام بانکداری اسلامی اندونزی - میلیارد روپیه اندونزی

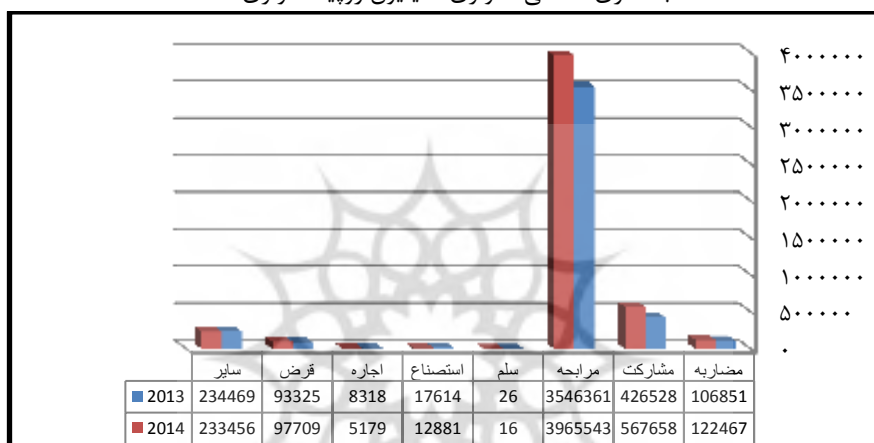

منبع: www.bi.go.id

نمودار ۴ عملکرد بانک‌های روستایی اسلامی در زمینه اعطای تسهیلات را نشان می‌دهد که در این بخش نیز به ترتیب مرابحه ۳۹۶۵۵۴۳ میلیون روپیه، مشارکت ۵۶۷۶۵۸ میلیون

روپیه و مضاربه ۱۲۲۴۶۷ میلیون روپیه می‌باشند. در ارتباط با بانک‌های روستایی اسلامی نیز مشاهده می‌شود که حجم تأمین مالی بر اساس عقود قرض، اجاره و استصناع در سال ۲۰۱۴ نسبت به سال ۲۰۱۳ با کاهش مواجه بوده‌است.

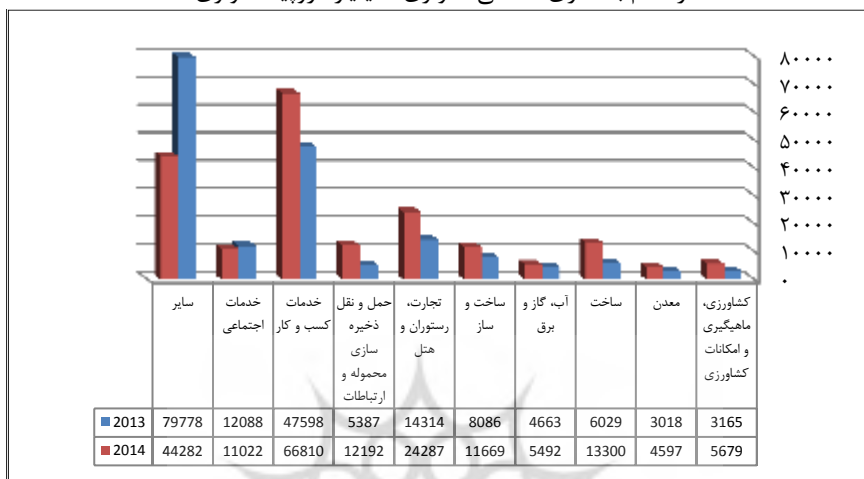
نمودار ۴: حجم منابع تخصیص داده‌شده در بانک‌های روستایی اسلامی به تفکیک عقود در نظام بانکداری اسلامی اندونزی - میلیون روپیه اندونزی

منبع: www.bi.go.id

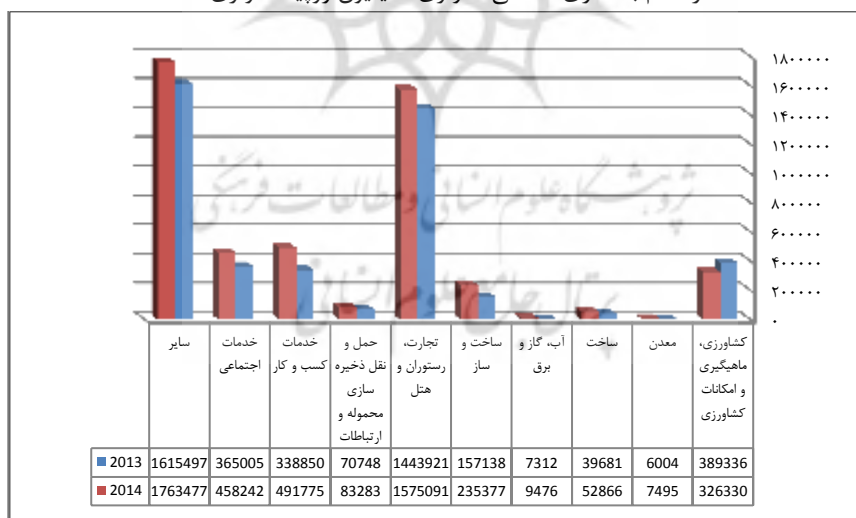
عملکرد نظام بانکداری اسلامی اندونزی در ارتباط با حوزه‌های تأمین مالی نشان‌دهنده این امر است که بیش‌ترین حجم تأمین مالی در سال ۲۰۱۴ برای بانک‌های بازرگانی و واحدهای روستایی مربوط به خدمات کسب و کار ۶۶۸۱۰ میلیارد روپیه اندونزی برای بانک‌های روستایی اسلامی مربوط به تجارت، رستوران و هتل ۱۵۷۵۰۹۱ میلیون روپیه اندونزی می‌باشد.

نمودار ۵: حجم منابع تخصیص داده شده در بانک‌های بازرگانی و واحدهای اسلامی به حوزه‌های اقتصادی در نظام بانکداری اسلامی اندونزی - میلیارد روپیه اندونزی

منبع: www.bi.go.id

نمودار ۶: حجم منابع تخصیص داده شده در بانک‌های روستایی اسلامی به تفکیک حوزه‌های اقتصادی در نظام بانکداری اسلامی اندونزی - میلیون روپیه اندونزی

منبع: www.bi.go.id

خدمات بانکی

بانک‌های اسلامی اندونزی بر اساس قانون قادر به ارائه خدمات زیر به مشتریان خود می‌باشند.

۱- اسناد اعتباری واردات

اسناد اعتباری واردات اسلامی یک وضعیت پرداخت صادر شده برای صادرکننده (ذی‌نفع) توسط بانک (بانک صادرکننده) بر اساس درخواست وارد کننده با تحقق شرایط مشخص (مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی/یوسی‌پی) می‌باشد. قراردادهای مورد استفاده در نظام بانکداری اسلامی اندونزی برای ارائه این خدمت، وکالت با اجرت و کفالت می‌باشد.

۱) وکالت با اجرت

- وکالت: انتقال اختیار از شخصی (موکل) به طرف دیگر (وکیل) در رابطه با مسائل قابل انتقال.
- وکالت، قرارداد وکالتی با ارائه هزینه/ اجرت به وکیل است.
- قرارداد وکالت می‌تواند با و یا بدون قرض یا مضاربه یا حواله انجام شود.

۲) کفالت

- معامله ضمانی ارائه‌شده توسط شرکت بیمه (کفیل) به شخص ثالث یا بیمه (مکفول له) برای انجام تعهدات از طرف دوم (مکفل) است.
- ویژگی و سازوکار خدمت اسناد اعتباری در نظام بانکداری اسلامی اندونزی موارد زیر است:
- بانک به‌عنوان نماینده و ضمانت‌کننده، ضمانت به انجام تعهد واردکننده به صادر کننده در انجام پرداخت عمل می‌کند (وکالت و کفالت).
- موضوع تضمین باید تعهدهای واردکننده باشد، از نظر ارزش روشن باشد، کل مشخصات از جمله دوره ضمانت و همچنین کاملاً منطبق با اصول شریعت (مجاز) باشد.
- بانک مجاز به دریافت هزینه توافق شده و تعریف شده در یک ارزش اسمی ثابت و نه در قالب درصد پیش از ارائه خدمت می‌باشد.
- واردکننده به همان مقدار قابل پرداخت به کالاهای وارد شده وجوه را در اختیار بانک قرار می‌دهد.

- اگر واردکننده نتواند وجوه کافی به بانک برای پرداخت کالاهای وارداتی بپردازد، بانک کمک مالی (قرض) به واردکننده برای تسویه پرداخت کالاهای وارداتی فراهم می‌کند (وکالت و قرض).
- بانک می‌تواند به‌عنوان رب‌المال، سرمایه مورد نیاز واردکننده را فراهم کند (وکالت و مضاربه).
- اگر واردکننده وجوه کافی برای پرداخت کالاهای وارد شده، بدهی به صادرکننده را می‌توان با انتقال بدهی واردکننده به بانک توسط درخواست از بانک برای پرداخت به صادرکننده به همان میزان قیمت کالاهای وارداتی (قرارداد وکالت با اجرت و حواله) ارائه نمود.
- خدمت بانکی مذکور قابل ارائه توسط بانک‌های تجاری اسلامی و واحدهای کسب و کار اسلامی می‌باشد.

خدمات مربوط به اسناد اعتباری از جمله خدماتی است که بانک‌های ایران در چارچوب قانون عملیات بانکی بدون ربا به مشتریان خود ارائه می‌نمایند.

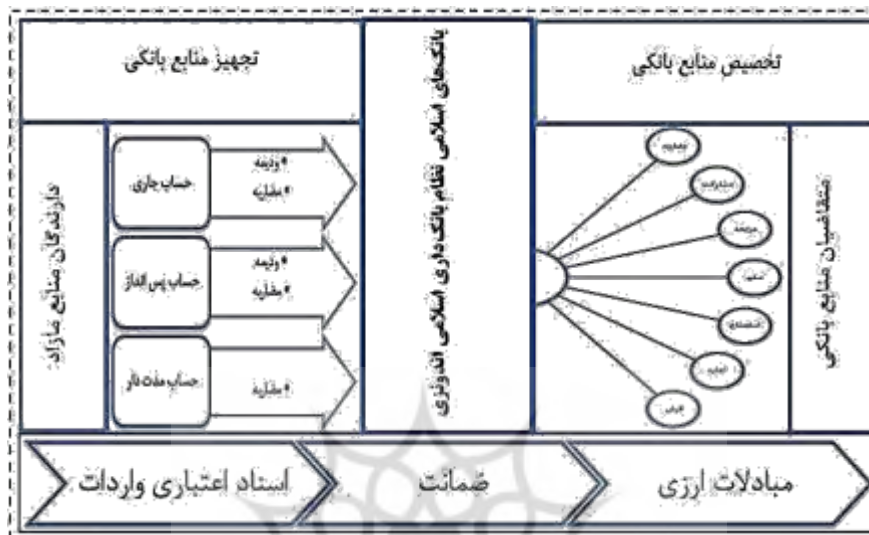
۲- ضمانت بانکی

- ضمانت بانکی ضمانت‌نامه اعتباری منتشر شده توسط بانک برای مشتری است که در آن مشتری به‌عنوان دریافت‌کننده ضمانت توسط بانک تضمین می‌شود. قراردادی که برای ضمانت در بانکداری اسلامی اندونزی مورد استفاده قرار می‌گیرد، کفالت است به این معنی که معامله ضمانت ارائه‌شده توسط شرکت بیمه (کفیل) به شخص ثالث یا بیمه شونده (کفیل له) برای انجام تعهد از طرف شخص دوم (مکفل) است.
- ویژگی و سازکار ارائه این خدمت در نظام بانکداری اسلامی اندونزی به‌صورت زیر است:
- بانک به‌عنوان ارائه‌کننده ضمانت در انجام تعهدات مشتری به شخص ثالث به‌طور کامل عمل می‌کند.
  - تضمین شامل قرارداد بین بانک و بخش دوم تضمین شده توسط بانک و تکمیل شده با گواهی دریافت شده ضمانت است.
  - موضوع ضمانت باید شامل بخش تقاضای ضمانت، روشن از نظر ارزش، کل و مشخصات شامل دوره تضمین و کاملاً منطبق بر اصول شریعت (مجاز) باشد.

- بانک مجاز به دریافت هزینه توافق شده و تعریف شده روی یک ارزش اسمی ثابت خواهد بود.
  - بانک مجاز به دریافت تضمین در قالب وثیقه نقدی یا دیگر اشکال وثیقه به ارزش ضمانت می‌باشد.
  - در صورتی که مشتری نتواند تعهدات خود به شخص ثالث را ادا نماید، بانک تعهد خود به شخص ثالث را با قرارداد قرض تسویه نموده و با مشتری ضمانت به حل و فصل ضمانت‌نامه می‌پردازد.
  - این خدمت توسط بانک‌های تجاری اسلامی و واحدهای کسب و کار اسلامی قابل ارائه به مشتریان می‌باشد.
  - ارائه انواع ضمانت‌نامه‌های بانکی نیز یکی دیگر از خدماتی است که توسط بانک‌های ایران به مشتریان خود می‌شود.
- ۳- ارز (صرف)**
- خدمتی شامل خرید و فروش ارز توسط بانک اسلامی به همان ارز در زمان‌های مختلف و یا با ارزهای مختلف می‌باشد. قرارداد به کار گرفته شده برای ارائه این خدمت صرف می‌باشد که عبارت است از معامله‌ای که شامل تبادل بین ارزهای مختلف است. مهم‌ترین ویژگی خدمت مذکور عبارت است از:
- بانک به عنوان بخش دریافت ارز یا بخش تحویل پول به واسطه یا مشتری.
  - معامله نرخ ارز خارجی تنها در قالب انواع معامله نقد صورت می‌پذیرد.
  - بانک‌های تجاری اسلامی (با مجوز ارزهای خارجی یا با مجوز تبدیل اسعار)، واحد کسب و کار اسلامی (با مجوز ارز خارجی و یا با مجوز تبدیل اسعار) و بانک روستایی اسلامی (با مجوز تبدیل اسعار) قادر به ارائه خدمت مذکور به مشتریان خود می‌باشند.
  - معاملات ارزی نیز یکی دیگر از خدماتی است که بانک‌های ایران در چارچوب قانون عملیات بانکی بدون ربا مجاز به ارائه آن به مشتریان خود می‌باشند.
  - مدل عملیاتی نظام بانکداری اسلامی اندونزی به صورت نمودار زیر است.

نمودار ۷: عملیاتی نظام بانکداری اسلامی اندونزی

راهبردهای قابل ارائه برای اصلاح قوانین بانکی ج.ا.ا.

با توجه به الگوی معرفی شده در ارتباط با نظام بانکداری اسلامی اندونزی و مقایسه اجمالی آن با الگوی عملیاتی بانکداری بدون ربا ایران، می‌توان راهبردهای زیر را در زمان اصلاح قوانین در نظر داشت:

۱. استفاده از عقد ودیعه برای حساب‌های جاری به جای عقد قرض الحسنه: همان‌طور که از عنوان حساب جاری در ایران برمی‌آید، این حساب‌ها قاعدتاً برای جذب منابع عام‌المنفعه و به‌کارگیری آن در این زمینه باید مورد استفاده قرار گیرد که در عمل بدین صورت نمی‌باشد که این امر می‌تواند زمینه‌ساز ذهنیت منفی در ارتباط با عملیات بانکی بدون ربا باشد (اتفاقی که هم‌اکنون در ارتباط با بانکداری بدون ربا افتاده است). در صورتی که بانک‌های بدون ربا ایران از عقد ودیعه برای تجهیز منابع حساب جاری استفاده نمایند، ضمن رعایت حرمت عقد قرض الحسنه، بانک می‌تواند از کارکردهای مثبت حساب جاری استفاده نماید.
۲. استفاده از عقد ودیعه در حساب‌های پس‌انداز برای فاصله گرفتن از شبهات شرعی اعطای جوایز به مشتریان این حساب‌ها در ایران: همان‌طور که بیان شد یکی از ویژگی‌های

حساب‌های پس‌انداز قرض‌الحسنه در بانکداری بدون ربای جمهوری اسلامی ایران، اعطای جوایز به دارندگان این حساب‌ها به صورت قرعه‌کشی می‌باشد، که این امر در شأن و جایگاه نظام بانکداری بدون ربا خصوصاً از طریق افتتاح حساب قرض‌الحسنه نمی‌باشد. این در حالی است که بانک‌های بدون ربا می‌توانند با استفاده از عقد ودیعه در افتتاح این حساب‌ها زمینه اعطای امتیازاتی مانند موارد مذکور در حساب پس‌انداز قرض‌الحسنه را بدون ایجاد شبهات شرعی را فراهم می‌نمایند.

۳. تأسیس نهادهای بانکی تخصصی متناسب با موقعیت اقتصادی و اجتماعی کشور: همان‌طور که در الگوی عملیاتی نظام بانکداری اسلامی اندونزی بیان شد در این کشور سه نوع نهاد بانکی متفاوت، بازرگانی، واحدهای کسب و کار اسلامی و بانک‌های روستایی اسلامی برای ارائه خدمات بانکداری اسلامی در نظر گرفته شده‌است که هر یک از ویژگی‌ها و روش‌های متفاوتی استفاده می‌کنند. این امر می‌تواند به‌عنوان الگویی برای اجرای بانکداری بدون ربای ایران به‌عنوان کشوری با تنوع در ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی باشد. در واقع از آنجا که عقود اسلامی مورد استفاده در الگوهای بانکداری بدون ربا در موضوع خاصی قابلیت استفاده دارد، این تقسیم‌بندی می‌تواند زمینه‌ساز بهره‌گیری حداکثری از ظرفیت عقود مختلف باشد.

نقد و بررسی نظام بانکداری اسلامی اندونزی

به‌منظور شناخت بهتر مدل عملیاتی نظام بانکداری اسلامی در سه بخش مجزای جامعیت، مشروعیت (از نظر فقه امامیه) و کارایی به آن می‌پردازیم.

۱- جامعیت

جامعیت الگوهای بانکداری در دو بخش تجهیز و تخصیص منابع بانکی قابلیت نقد و بررسی دارد که در ادامه برای نظام بانکداری اسلامی اندونزی این کار انجام می‌شود. الف) تجهیز منابع بانکی: نظام بانکداری اسلامی اندونزی برای کسانی که برای استفاده از خدمات حساب جاری به سپرده‌گذاری اقدام می‌کنند و کسانی که به قصد پس‌انداز، سپرده‌گذاری می‌کنند و در عین حال می‌خواهند سودی دریافت کنند و کسانی که برای

رسیدن به سود انتظاری بالاتر سپرده‌گذاری می‌کنند و آماده پذیرش ریسک هستند و کسانی که برای کسب امتیاز تسهیلات بانکی، سپرده‌گذاری می‌کنند راهکارهای مناسب را ارائه می‌کند، اما برای کسانی که برای مشارکت در ثواب اعطای قرض‌الحسنه به سپرده‌گذاری اقدام می‌کنند و کسانی که برای کسب سود معین سپرده‌گذاری می‌کنند، راهکاری ندارد.

جدول ۲: جامعیت بخش تجهیز منابع بانکی نظام بانکداری اسلامی اندونزی

ردیف	اهداف و روحیات سپرده‌گذاران	سپرده دیداری	سپرده پس‌انداز	سپرده مدت‌دار
۱	کسانی که برای استفاده از خدمات حساب جاری به سپرده‌گذاری اقدام می‌کنند.	✓		
۲	کسانی که برای مشارکت در ثواب اعطای قرض‌الحسنه به سپرده‌گذاری اقدام می‌کنند.			
۳	کسانی که به قصد پس‌انداز، سپرده‌گذاری می‌کنند و در عین حال می‌خواهند سودی دریافت کنند؛	✓	✓	
۴	کسانی که برای کسب سود معین سپرده‌گذاری می‌کنند.			
۵	کسانی که برای رسیدن به سود انتظاری بالاتر سپرده‌گذاری می‌کنند و آماده پذیرش ریسک هستند.	✓	✓	✓
۶	کسانی که برای کسب امتیاز تسهیلات بانکی، سپرده‌گذاری می‌کنند.		✓	

ب) تخصیص منابع بانکی: بانکداری اسلامی اندونزی با استفاده از عقود سه گانه مرابحه، اجاره و قرض شرایط لازم را برای خانوارها جز برای خرید خدمات ارائه می‌کند. اما نسبت به بنگاه‌های اقتصادی این نظام نتوانسته از تمامی ظرفیت عقود برای پاسخ‌گویی به نیازهای بانکی استفاده نماید. یعنی برای نیاز بنگاه‌ها به خرید خدمات مانند خدمات مهندسی، حمل و نقل، نصب و تعمیر و نگهداری، بیمه، نظافت، سلف سرویس و ... و خرید دارایی‌های غیرمشهود مانند اوراق سهام، اوراق مشارکت و ... راهکاری ارائه نمی‌کند. البته سایر نیازهای بنگاه‌ها را از طریق عقود مضاربه، مشارکت، مرابحه، سلم، استصناع و اجاره پاسخ داده است.

جدول ۳: جامعیت بخش تخصیص منابع بانکی در نظام بانکداری اسلامی اندونزی

مشارکت	مشارکت	درآمدها	سرمایه	املاک	تسهیلات	تسهیلات	تسهیلات
							شرایطی مناسبی مانند خرید مسکن، خودرو، زمین، باغ و ...
							خرید کالای باارزش مانند یخچال، تلویزیون، جلیقه، فرش، تجهیزات و ...
							خرید خدمات مانند خدمات بیمارستان، هتل، دانشگاه، بیمه، هواپیمایی، سانسهای (رایز) سلامت یا تعمیر مسکن و ...
							خرید دارایی‌های سرمایه‌ای مانند زمین، ساختمان، ملزوم، تجهیزات، کتبی، بطل اولیه
							خرید کالاهای واسطه‌ای و ابزار کار مانند مواد اولیه، ماشین‌آلات، لوازم بانکی و ...
							خرید خدمات مانند خدمات آموزشی، جیل و هتل، تفریح و تفریح و نگهداری بیمه، بانک، بانک، بانک و ...
							خرید دارایی‌های غیرمتحرک مانند اوراق سهام، اوراق مشارکت و ...
							تفریحی و سرمایه در گردش، برای پرداختهای نقدی مانند حقوق، حقوق، قراردادهای و ...

۲- مشروعیت

در کشور اندونزی نظارت شرعی در دو سطح بانک مرکزی و مؤسسات مالی انجام می‌شود. در سطح بانک مرکزی، نهادی تحت عنوان هیئت مالی شریعت که ابتدا توسط عالمان اندونزی راه‌اندازی گردید، توسط بانک مرکزی به رسمیت شناخته شد و این بانک، مقررات بانکداری اسلامی را بر اساس احکام و فتوهای صادره از سوی این هیئت، صادر می‌کند (ویلسون^۱، ۲۰۰۹) که بانک‌های اسلامی فعال در کشور اندونزی ملزم به رعایت مقررات مستخرج و ابلاغی از سوی بانک مرکزی اندونزی از احکام مذکور می‌باشد.

علاوه بر این، در سطح مؤسسات مالی نیز، تمامی بانک‌ها و مؤسسات مالی اسلامی فعال در اندونزی، به داشتن هیئت ناظر شرعی ملزم هستند. در واقع هیئت مدیره وظیفه انتخاب اعضای هیئت شرعی را بر عهده دارد و لازم است هیئت شریعت بانک مرکزی اعتبار این افراد را تأیید کند. هیئت پیش گفته در امر نظارت بر فعالیت نظام بانکی در جایگاه همکار هیئت مالی شریعت، که در بانک مرکزی مستقر می‌باشد، نقش بسیار مهمی را ایفا می‌کنند. همچنین بانک مرکزی اندونزی اصولی را در رابطه با نحوه انتخاب و فعالیت این هیئت‌ها تعیین کرده است. به‌عنوان مثال هر یک از هیئت‌های ناظر شرعی ملزم هستند هر شش ماه یک‌بار گزارشی درباره نظارت شرعی خود به اعضای هیئت مدیره، هیئت مالی شریعت و

1 Wilson

بانک مرکزی اندونزی ارائه کنند (حسین میسمی و دیگران، ۱۳۹۱). با این حال الگوی نظام بانکداری اسلامی اندونزی بر اساس مذاهب اسلامی به ویژه فقه امامیه دارای نکات قابل تأملی است.

۱. توسعه قلمرو عقد مضاربه در دو بخش تجهیز و تخصیص منابع بانکی: به اعتقاد مشهور فقیهان شیعه و برخی عالمان اهل سنت^۱، قرارداد مضاربه به باب تجارت و بازرگانی اختصاص دارد و در بخش‌های دیگر اقتصادی جریان ندارد. این در حالی است که نظام بانکداری اسلامی اندونزی منابع تجهیز شده از این طریق را از طرق عقود مختلف در همه بخش‌های اقتصادی، کشاورزی، صنعتی، خدماتی و بازرگانی تخصیص می‌دهد در نتیجه تعداد کمی از شیعیان و اهل سنت امکان استفاده از این حساب‌ها را خواهند داشت (موسویان، ۱۳۸۴) در واقع اگر بانک به‌عنوان واسطه، وجوه را از طریق مضاربه دریافت نموده سپس از طریق مضاربه صرفاً در بخش تجارت و بازرگانی به کار گیرد مورد تأیید می‌باشد، در غیر این صورت از قلمرو عقد مضاربه خارج خواهد بود.

۲. قرارداد ترکیبی (وکالت و قرض) در اعتبارات اسنادی: اگر واردکننده نتواند وجوه کافی به بانک برای پرداخت کالاهای وارداتی بپردازد، بانک کمک مالی (قرض) به واردکننده برای تسویه پرداخت کالاهای وارداتی فراهم می‌کند. بدیهی است که این قرض نمی‌تواند قرض بدون بهره باشد چون با ماهیت بانک سازگار نیست و اگر هم در مقابل بهره یا امتیازی باشد، مشکل را پیش می‌آید.

۳- کارایی

با توجه به ساختار بانکداری اسلامی در اندونزی، نسبت‌های نشان‌دهنده عملکرد بانکداری از بعد کارایی در دو بخش مجزای بانک‌های بازرگانی اسلامی و واحدهای اسلامی و بانک‌های روستایی قابل بررسی است.

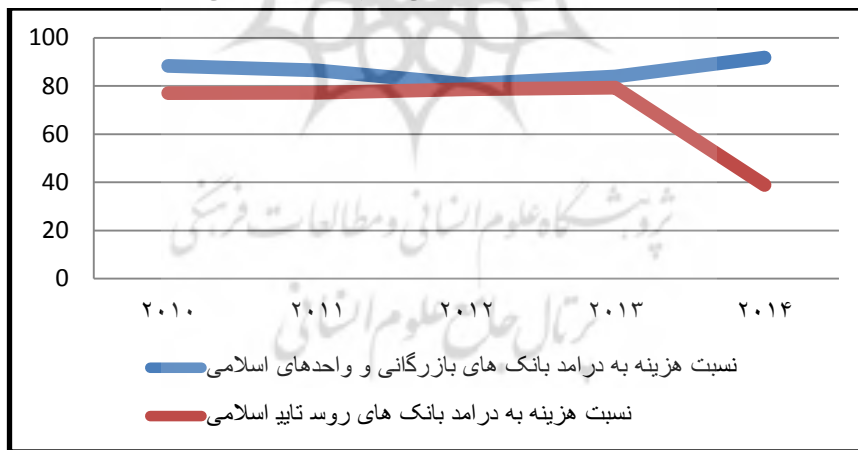
الف) نسبت هزینه به درآمد: این نسبت برای بانک‌های بازرگانی اسلامی و واحدهای اسلامی سال ۲۰۱۴ برابر با ۹۱/۷ درصد و برای بانک‌های روستایی اسلامی برابر با ۳۸/۹ درصد است که نسبت به سال ۲۰۱۳ برای بانک‌های بازرگانی و واحدهای اسلامی ۸۳/۹ درصد افزایش

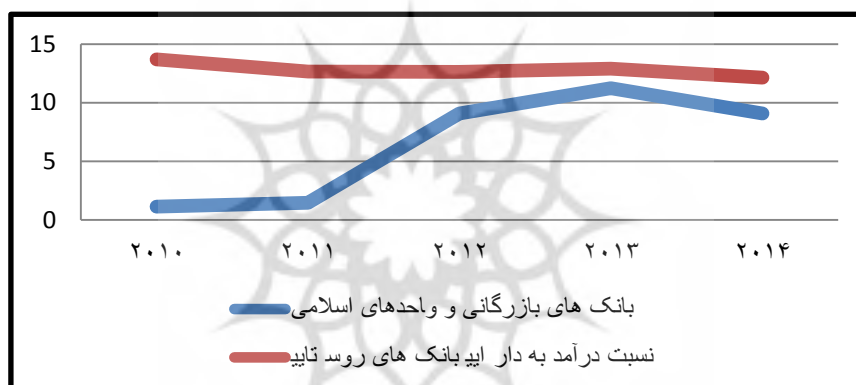
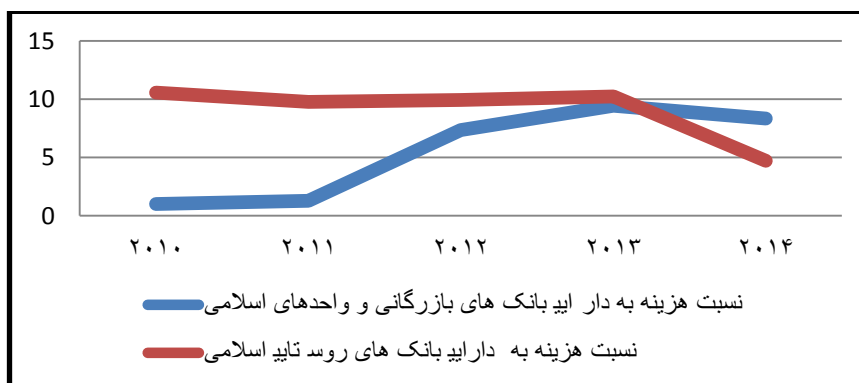
^۱ اگر چه محققان و نویسندگان معاصر اهل سنت بر این اعتقادند که مضاربه عام است و اختصاصی به بازرگانی ندارد.

ولی برای بانک‌های روستایی، ۷۹/۲۶ درصد کاهش دارد. بنابراین بانک‌های اسلامی روستایی عملکرد مناسب‌تری نسبت به بانک‌های بازرگانی و واحدهای اسلامی داشته است. ا. نسبت هزینه به دارایی: نسبت مذکور برای بانک‌های بازرگانی و واحدهای اسلامی در سال ۲۰۱۴ برابر با ۸/۳۲ درصد و برای بانک‌های روستایی اسلامی معادل با ۴/۷۱ درصد می‌باشد که نسبت به سال ۲۰۱۳ برای هر دو گروه بانکی با کاهش مواجه شده‌است، این در حالی است که درصد کاهش برای بانک‌های روستایی اسلامی بیش‌تر از بانک‌های بازرگانی و واحدهای اسلامی بوده‌است. بنابراین هر دو گروه بانکی در اندونزی با توجه به این شاخص از عملکرد مناسبی برخوردار بوده‌اند.

ب. نسبت درآمد به دارایی: نسبت مذکور برای بانک‌های بازرگانی و واحدهای اسلامی در سال ۲۰۱۴ برابر با ۹/۰۷ درصد و برای بانک‌های روستایی اسلامی برابر با ۱۲/۷ درصد می‌باشد که نسبت به سال ۲۰۱۳ برای هر دو گروه بانکی از روند کاهشی برخوردار بوده است. بنابراین از مجموع عملکرد نظام بانکداری اسلامی اندونزی در ارتباط با این نسبت مناسب نبوده است.

نمودار ۸: نسبت‌های مربوط به کارایی نظام بانکداری اسلامی اندونزی

بحث و نتیجه گیری

۱. اندونزی از جمله کشورهای اسلامی است که در سال های اخیر رشد بالایی در توسعه و گسترش خدمات تأمین مالی اسلامی و بانکداری اسلامی داشته است که مهم ترین عامل جمعیت مسلمان زیاد این کشور در کنار حمایت های علما و مردم از فعالیت های مبتنی بر شریعت می باشد. در کنار این عوامل تأثیرگذار در رشد تأمین مالی اسلامی با موانعی چون فقدان نیروی انسانی ماهر در این زمینه، عدم به کارگیری ابزارهای مالی اسلامی نوین و همچنین سهم کوچک بازار می باشد.

۲. نظام بانکداری اسلامی از سه گروه بانک‌های روستایی، بازرگانی و واحدهای کسب و کار اسلامی تشکیل شده‌است که هر یک از این نهادهای اسلامی بر اساس قانون، مجاز به استفاده از ابزارهای خاصی در راستای انجام فعالیت‌های متعارف و همچنین پاسخ‌گویی به نیازهای مراجعه‌کنندگان به بانک می‌باشند.
۳. قانون نظام بانکداری اسلامی اندونزی در بخش تجهیز منابع بانکی امکان استفاده از روش‌های حساب دیداری و پس‌انداز مبتنی بر ودیعه و مضاربه، حساب مدت‌دار مبتنی بر مضاربه را برای تجهیز منابع بانکی داده‌است. روش‌های مذکور برای تجهیز منابع از لحاظ جامعیت به دلیل عدم پاسخ‌گویی به نیازهای دو گروه از افرادی که به دنبال استفاده از وجوه خود در امور خیریه و همچنین به دنبال دستیابی به سود ثابت هستند، از جامعیت لازم برخوردار نیست. از نظر مشروعیت نیز به دلیل توسعه قلمرو عقد مضاربه از نظر فقه امامیه از مشروعیت لازم و کافی برخوردار نمی‌باشد.
۴. برای تخصیص منابع بانکی تجهیز شده، بانک‌ها بر اساس قانون می‌توانند از یکی از روش‌های مضاربه، مشارکت، مرابحه، سلم، استصناع، اجاره و قرض استفاده نمایند. با توجه به روش‌های در نظر گرفته شده برای بخش تخصیص نظام بانکداری اسلامی اندونزی به دلیل ناتوانی در پاسخ‌گویی به درخواست دو گروه از جمله افرادی که برای تسهیلات تأمین نیازهای خدمات بهداشتی ... و همچنین تأمین نیازهای گروهی که به دنبال تسهیلات برای خرید سهام و سایر اوراق بهادار می‌باشد ناتوان است. بنابراین از جامعیت لازم و کافی برخوردار نیست. از نقطه نظر مشروعیت نیز تنها روش مورد تأمل، تسهیلات مبتنی بر عقد مضاربه است. دلیل آن نیز توسعه قلمرو عقد مضاربه بوده که از منظر مشهور فقهای امامیه مورد تأیید نمی‌باشد.
۵. خدمات بانکی مورد استفاده در نظام بانکداری اسلامی اندونزی شامل اسناد اعتباری واردات، ضمانت، مبادلات ارزی است.
۶. از نقطه نظر کارایی در سه نسبت معرفی شده هزینه به درآمد، هزینه به دارایی و درآمد به دارایی بانک‌های روستایی از دو نهاد دیگر یعنی بانک‌های بازرگانی و واحدهای کسب و کار اسلامی، در سال ۲۰۱۴ عملکرد بهتر و مناسب‌تری داشته‌اند.

۷. تنوع کاری و ابزاری بانکداری اسلامی اندونزی به‌ویژه در طراحی انواع سپرده‌های دیداری با کارکردهای مختلف و شیوه‌های اعطای تسهیلات، می‌تواند در ارتقای سطح بانکداری ایران مفید باشد.

منابع و مآخذ

الف - منابع فارسی

موسویان، سیدعباس (۱۳۸۴): *ارزیابی شیوه‌های اعطای تسهیلات در بانکداری بدون ربا ارائه پیشنهاد جایگزین*، مجله علمی پژوهشی *اقتصاد اسلامی*؛ سال پنجم.

میسمی، حسین؛ سیدعباس موسویان؛ محسن عبدالهی و حامد امرالهی (۱۳۹۱): *تحلیل و مقایسه تجربه قانون‌گذاری و نظارت بر اجرای بانکداری اسلامی در سایر کشورها: دلالت‌هایی برای نظام بانکداری بدون ربا در کشور*، *مطالعات اقتصاد اسلامی*، شماره دوم، سال چهارم.

ب - منابع انگلیسی

Center for the Study of Global Governance, (2009).

Directorate of Islamic Banking Bank Indonesia, Cpdification of Islamic banking products, (2008).

Fakhri Husein, Muhammad, (2014): *The Stability of Islamic Bank in Indonesia*, International conference on business and accounting Hong Kong.

Gamaginta and Rofikoh Rokhim, (2004): *The Stability Comparison between Islamic Banks and Conventional Banks: Evidence in Indonesia*, International Conference on Islamic Economics and Finance.

Ismal, Rifki (2011): *Islamic Banking in Indonesia: Lessons to be Learned*, Geneva, 6-8 April.

Jaouadi, Said and Rachida Ben Jazia and Azza Ziadi, (2014), *"Examining the Efficiency and the Effectiveness of Islamic and*

Conventional Banking: Evidence from Indonesia", International Journal of Academic Scientific Research.

Kasri, Rahmatina A. and Salina Hj. Kassim, (2009): ***Empirical Determinants of Saving in the Islamic Banks: Evidence from Indonesia***, Islamic Economics and Business Center (PEBS) Lecturer, Department of Economics, 22.

Lindsey, Tim, (2012): ***Between Piety and Prudence: State Syariah and the Regulation of Islamic Banking in Indonesia***, Sydney Law Review, Vol. 34 Issue 1.

Rachmawati, Erna and Ekki Syamsulhakim, (2004): ***Factors Affecting Mudaraba Deposits in Indonesia***, 2nd International Islamic Banking and Finance Conference.

Wilson, R (2010): ***The Development of Islamic Finance in the GCC, Kuwait: the***

Yudianto, Mutiara Ferisa, (2011): ***Performances of Islamic Banks and Conventional Banks in Indonesia: A Comparative Study***, universiteit van Amsterdam.

<http://www.bi.go.id>

<http://www.taghribnews.com>

<http://www.bi.go.id/en/perbankan/syariah/Documents/CODIFICATIONOFISLAMICBANKINGPRODUCTS.pdf>